



## عنوان: طرح مدلی برای سنجش شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی با توجه به تربیت تمام ساحتی؛ همراه با بررسی این شایستگی‌ها از دیدگاه مدیران و معاونین مدارس

صبح عبدی<sup>۱\*</sup>، رشید احمدی<sup>۲</sup>، اسماعیل سربخش<sup>۳</sup> راد

### چکیده

### اطلاعات مربوط به مقاله

هدف از این پژوهش طراحی مدلی برای سنجش شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی با توجه به تربیت تمام ساحتی و بررسی این شایستگی‌ها در دانش‌آموزان ابتدایی از دیدگاه مدیران و معاونین مدارس بود. پژوهش حاضر از نوع طرح‌های آمیخته اکتشافی بوده و داده‌های پژوهش به دو روش کیفی (تحلیل محتوای قیاسی و مصاحبه با خبرگان) و کمی (پرسشنامه محقق ساخته بر پایه مدل پژوهش) گردآوری شد. در بخش کیفی در ابتدا با استفاده از تحلیل محتوای قیاسی با روش مایرینگ و بر اساس سند تحول بنیادین و سایر اسناد بالا دستی ۵ عنصر اصلی شامل ۱- شایستگی‌های معنوی ۲- شایستگی‌های درون فردی- اخلاقی ۳- شایستگی‌های فرهنگی- اجتماعی ۴- شایستگی‌های یادگیری و ۵- شایستگی‌های روانشناختی- جسمانی، استخراج شد و متن مصاحبه بر پایه این عناصر و در نظر گرفتن تربیت تمام ساحتی در اختیار ۸ نفر از خبرگان آموزش ابتدایی قرار گرفت که به روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی انتخاب شدند. نتایج مصاحبه‌های نیمه‌استاندارد نشان داد که شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی دارای ۸ مضمون مشترک و ۱۸۲ زیرمضمون بود. در بخش کمی نیز پرسشنامه‌ای محقق ساخته بر پایه مدل پژوهش ساخته شد و پس از اعتباریابی آن در اختیار ۷۰ نفر از معاونین و مدیران (از میان ۲۰۵ نفر) مدارس شهرستان بوکان در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند، قرار گرفت. در نهایت نتایج آزمون فریدمن نشان داد که عملکرد دانش‌آموزان در شایستگی‌های معنوی و درون فردی- اخلاقی مطلوب، در شایستگی‌های یادگیری ضعیف و در شایستگی‌های روانشناختی- جسمانی و فرهنگی- اجتماعی بسیار نامطلوب است.

### کلید واژگان

شایستگی‌های عمومی؛  
ابتدایی؛ تربیت تمام  
ساحتی

<sup>۱</sup>. نویسنده مسئول: کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دبیر آموزش و پرورش، بوکان، ایران. Sabahabdi2015@yahoo.com

<sup>۲</sup>. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. rahmadrash@yahoo.com

<sup>۳</sup>. کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، کارشناس مسئول آموزش ابتدایی شهرستان بوکان، ایران. esarbakhshrad25@yahoo.com

## مقدمه:

دوره ابتدایی در تمامی نظام‌های آموزش و پرورش دنیا، مهمترین مقطع تحصیلی به شمار می‌آید، زیرا رشد همه جانبه دانش‌آموزان و یادگیری دانش و مهارت‌ها در این دوره اتفاق می‌افتد. مدارس ابتدایی در کنار خانواده از مؤثرترین عوامل در یادگیری دانش، مهارت‌ها و نگرش هستند و این دوره در واقع نقطه آغاز یک حرکت مهم و طولانی در زندگی کودکان است. اگر برای مقطه ابتدایی برنامه‌ریزی سودمندی انجام پذیرد و به خوبی به اجرا درآید، یقیناً ضمانت کافی جهت موفقیت‌های آتی در زندگی فردی و اجتماعی کودکان فراهم خواهد شد (زارع، شجاعی‌فرد، اوجاقی و محمودی، ۱۴۰۲)، اما مروری بر پژوهش‌های آسیب‌شناسی برنامه درسی و کارایی آن نشان می‌دهد که عملکرد مدارس ما در حیطه پرورش دانش‌آموزان شایسته چندان مطلوب نبوده است (زارع و همکاران، ۱۴۰۲؛ آخش، ۱۳۹۶ و شریفی، ۱۳۹۵). آموزش و پرورش در قرن ۲۱ ناگزیر است رویکرد خود را بر مبنای مدارس مثبت و شاد، آموزش بودن و با هم زیستن و ارائه مفاهیم شایستگی‌ها و پروردن دانش‌آموزان دارای مجموعه‌ای از شایستگی‌ها تغییر دهد (یونسکو<sup>۱</sup>، ۲۰۱۴؛ ۲۰۱۵؛ ۲۰۱۶). بنابراین به توجه به مدارک و اسناد موجود مدارس امروزی راهی جز توجه به شایستگی‌های اساسی (یا عمومی) دانش‌آموزانشان ندارند (احراری، ۱۳۹۷). در سند تحول بنیادین و اسناد بالادستی نیز به طور مکرر به ضرورت کسب و برخورداری از شایستگی‌های اساسی تأکید شده است (موسوی ندوشن، نیلی و نیستانی، ۱۴۰۰).

اصلاح شایستگی نخست توسط وایت (۱۹۵۹) مطرح و با معرفی واژه شایستگی برای وصف ویژگی‌های شخصی مرتبط با عملکرد، شایستگی را «تعامل اثربخش فرد با محیط» تعریف کرده است (به نقل از ماهانی، مطهری‌نژاد و لسانی، ۱۳۹۵). اصلاح شایستگی تاریخچه طولانی و قدیمی دارد و حتی می‌توان آن را در نظریات داروین<sup>۲</sup> (زنده مانده حیوانات شایسته در طبیعت) نیز جستجو کرد (احراری، ۱۳۹۷). شایستگی<sup>۳</sup> به معنای مجموعه‌ای از مهارت‌ها، توانایی‌ها، دانش، نگرش و جهت‌گیری‌های ارزشی است که دانش‌آموزان باید برای عملکرد موفق و دستیابی به انتظارات مورد انتظار از آن‌ها بهره‌مند شود (چیانگ و ترزیزه<sup>۴</sup>، ۲۰۲۱). رجکی و ساکرمین<sup>۵</sup> (۲۰۲۱) شایستگی را به معنای، مهارت، دانش و توانایی تعریف کرده‌اند که بخشی از وجود شخص شده و او را توانا می‌کند تا بتواند به بهترین وجه بیانديشد، حس کند و مهارتی را انجام دهد. تعریف‌های زیادی از مفهوم شایستگی ارائه شده است که نقطه مشترک تمام تعریف‌ها و اغلب پژوهش‌ها، شایستگی را به مثابه تلفیقی از دانش نظری و عملی، مهارت‌های رفتاری، شناختی و ارزش‌های به کار گرفته شده برای بهبود عملکرد تلقی می‌کنند (رضایی، ۱۳۹۸). همچنین در سند تحول بنیادین شایستگی این چنین تعریف شده است: شایستگی‌ها مجموعه‌ای ترکیبی از صفات، توانمندی‌ها و مهارت‌های فردی و جمعی ناظر به همه جنبه‌های هویت است (مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی، ۱۳۹۰؛ ۱۳۸) که در قالب شایستگی‌های عمومی برای تقویت هویت مشترک (اعتقادی اخلاقی دانش پایه و ...) و شایستگی‌های ویژه برای هویت حرفه‌ای متربیان (مشمول بر دانش تخصصی و سایر حیطه‌های تخصصی) تعریف شده است (مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی، ۱۳۹۰؛ ۳۸۶). در واقع یکی از کاربردی‌ترین ملاک‌های گزینش در هر حیطه و حوزه‌ای و اطمینان از موفقیت فرد در آینده، بررسی و شناخت انواع شایستگی‌های عمومی متقاضی است که این نوع شایستگی در حیطه‌ها و مکان‌های گوناگون، متفاوت است (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی، ۱۴۰۰) که برای دانش‌آموزان ابتدایی این شایستگی‌های عمومی بسیار حائز اهمیت و موجب رشد انواع مهارت‌ها در آنان و موفقیت در زندگی آینده خواهد شد (حسنی، ۱۳۹۵). این شایستگی‌های عمومی در راهنمای ارزشیابی توصیفی و اسناد آموزش و پرورش به ۳ حیطه ۱- شایستگی‌های فردی ۲- شایستگی‌های اجتماعی و ۳- شایستگی‌های یادگیری تقسیم شده‌اند که برای مدیران و معاونین کمی مبهم بوده و اطلاعات بیشتری در اختیارشان قرار ندارد و به همین

1. UNESCO

2. Darwin

3. Competence

4. Chiang &amp; Trezise

5. Redjeki &amp; Sukirman

دلیل نمره این واحد درسی در بیشتر مدارس بر اساس و مبنای منطقی داده نمی‌شود و وجود یک مدل یا ابزار دقیق در این حیطه کاملاً احساس می‌شود.

با پی‌ریزی نظام ارزشیابی کیفی- توصیفی<sup>۱</sup> در مقطع ابتدایی، یکی از مهمترین متغیرهای اضافه شده به این شیوه از ارزشیابی، موضوع شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان بود. شایستگی‌ها را می‌توان در فهرست‌های مختلفی مانند: شایستگی‌های عمومی، فنی، شغلی، عملکردی و اشتغال‌پذیری ... دسته‌بندی کرد (مطهری نژاد، قورچیان، جعفری و یعقوبی، ۱۳۹۱). در تدوین برنامه درسی جدید دوره ابتدایی نیز تأکید ویژه‌ای بر روی شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان صورت پذیرفته ولی علیرغم اهمیت موضوع متأسفانه بررسی پیشینه پژوهشی در ایران نشان می‌دهد که تاکنون اصلاً تحقیقی در مورد شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی صورت نگرفته است و جای بسی تأسف است که چنین موضوعی با این درجه اهمیت تاکنون به آن پرداخته نشده است و وزارت آموزش و پرورش نیز تاکنون هیچ گونه کارگاه یا دستورالعمل و بخش‌نامه‌ای در این حیطه صادر نکرده است و این باعث شده که تقریباً تمامی معلمان هیچ گونه اطلاعاتی در مورد حیطه‌ها و حوزه‌های شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان نداشته باشند و نمره دادن به دانش‌آموزان بر اساس سلیقه معلمان و مدیران است.

بررسی پیشینه پژوهشی حاکی از آن است که تاکنون پژوهشی در حیطه شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی انجام نشده است و نبود مدل و کمبود اطلاعات مدیران نیز بیشتر به این خاطر است. شناخت شایستگی‌های عمومی علاوه بر اینکه باعث خودآگاهی شخص و مرحله خودشناسی می‌شود، باعث می‌شود مرحله ای از توسعه نیز شکل بگیرد (حسنی، ۱۳۹۵). دانش‌آموزانی که مجموعه‌ای از شایستگی‌ها را دارند، مؤثرتر می‌توانند با مشکلات و چالش‌هایی که از طرف همتایان، خانواده، جامعه یا مدرسه متوجه او می‌گردد، مقابله کند. در عوض دانش‌آموزانی که شایستگی‌های لازم برای رویارویی با چالش‌های زندگی را ندارند در معرض مشکلات سلامت روان قرار گرفته یا مشکلات هیجانی و اجتماعی بروز می‌دهند. همچنین دانش‌آموزان فاقد شایستگی‌های لازم، پایه خزانه رفتاری محدودی در آینده خواهند داشت که ممکن است سبب پردازش محدود در آنان شده و در نهایت از کنترل عکس‌العمل‌ها و واکنش‌های خود به موقعیت‌های استرس‌زا که هیجان‌ها را برمی‌انگیزد ناتوان باشند (لی، جیار و جفری<sup>۲</sup>، ۲۰۱۵). همچنین لپنیویچ، پریکل و رابرتز<sup>۳</sup> (۲۰۱۶) در پژوهش‌های خود نشان دادند که مجموعه شایستگی‌های دانش‌آموزان سبب روابط اجتماعی بهتر با همسالان و تعارض کمتر در محیط آموزش و حضور در مدرسه شده و نگرش نسبت به مدرسه و عملکرد تحصیلی را بالا می‌برد (لپنیویچ، پریکل و رابرتز، ۲۰۱۶). احراری (۱۳۹۷) در پژوهش خود نشان داد که در مجموع دانش‌آموزانی که دارای شایستگی پایه بیشتر هستند مسئولیت زندگی خود را در دست گرفته، هدف‌گذاری کرده، برنامه‌ریزی نموده و اقداماتی را جهت دستیابی به این اهداف و برنامه‌ها آغاز می‌نمایند. آنان خشنودی ناشی از پاداش‌های کوتاه مدت را در عوض دستیابی به اهداف بلندمدت به تأخیر می‌اندازند یا از پاداش‌های کوتاه مدت زمانی که تأخیر و انتظار معنادار نیست، لذت ببرند. افراد شایسته‌تر به طور پیوسته از پیامدهای مثبت خود لذت برده، از نتایج منفی ناراحت شده و از هر دو درس گرفته و در نهایت خود و دنیای خود را مجدداً تعریف نموده و برای مقابله با تجارب و رخدادها تازه حرکت نمایند. افراد دارای شایستگی‌های کمتر در زندگی خود عاملیت انفعالی‌تری اتخاذ نموده، زندگی آن‌ها سازمان نیافته و تصادفی است و برنامه‌ریزی مشخصی ندارند و اهدافشان نیز بر همین سیاق برآورده می‌شود (احراری، ۱۳۹۷). گوردون<sup>۴</sup> (۲۰۰۹) نشان داد که در قرن ۲۱ همه کشورهای اروپایی شایستگی‌های پایه یا عمومی دانش‌آموزان را در اولویت‌های آموزشی خود قرار داده‌اند (پپر<sup>۵</sup>، ۲۰۱۱). گوردون بر پایه مطالعه برنامه درسی ۲۷ کشور اروپایی نشان داد که دیدگاه

1. Descriptive qualitative evaluation

2. Ching, Jiar & Jaffri

3. Lipnevich, Preckel, Roberts

4. Gorden

5. Pepper

های مختلفی در مورد شایستگی‌های دانش‌آموزان وجود دارد. دیدگاه اول به شایستگی‌های کلیدی<sup>۱</sup> در همه برنامه‌ها اشاره داشت که این دیدگاه بین برنامه‌ای<sup>۲</sup> نامیده شده است. دیدگاه بعدی به شایستگی‌های از طریق تمرکز روی موضوعات اشاره داشته و در دیدگاه آخر دانش به جای شایستگی‌ها مورد توجه قرار گرفته است (کبیری، قاضی طباطبایی و بازرگان، ۱۳۹۶). بسیاری از کشورهای دنیا به‌ویژه کشورهای غربی و پیشرفته تلاش می‌کنند تا تعلیم و تربیت را دوباره سازماندهی کنند تا بتواند نیازمندی‌های قرن بیست و یک را که شامل دامنه وسیعی از مهارت‌های شناختی، اجتماعی و زندگی می‌شود و نیازمند دانش‌آموزان شایسته می‌باشد، برآورده سازد (پاگلیرو<sup>۳</sup>، ۲۰۱۱). مرکز طراحی مجدد برنامه درسی آلبرتا<sup>۴</sup> (۲۰۱۵) از منش، دانش، مهارت، شناخت و فراشناخت به عنوان شایستگی‌های پایه نام می‌برد. البته بعضی دیدگاه‌ها فهرست‌های طولانی‌تری از شایستگی ارائه کرده‌اند. برای مثال لارسون و میلر از مهارت حل مسئله، تفکر انتقادی و قضاوت، تفکر خلاق و نوآور، حل مشکلات پیچیده، برقراری ارتباط و همکاری، استفاده از اطلاعات، دانش و فرصت‌ها، مسئولیت‌پذیری بهداشتی و مالی، احساس مسئولیت شهروندی، تصمیم‌گیری و کارگروهی به عنوان شایستگی‌ها و مهارت‌های قرن ۲۱ یاد می‌کنند (به نقل از راهنمای مشارکت برای مهارت‌های قرن ۲۱، ۲۰۱۶، ۱۴۳). هانستد<sup>۵</sup> (۲۰۱۸) عقیده دارد که نقش آموزش و پرورش باید از ارائه دانش به صورت اطلاعات با حجم زیاد و فرسایشی به یادگیری شایستگی‌هایی تغییر کند که دانش‌آموزان را قادر کند با تغییرات پرشتاب جهانی سازگار شده و از آن منتفع شوند (هانستد، ۲۰۱۸). همچنین کمیسیون تحقیقات ملی<sup>۶</sup> (۲۰۱۲) حوزه‌های عمده مهارتی برای یادگیری عمیق‌تر در قرن ۲۱ ارائه داده است و باتوجه به درهم‌تنیدگی مهارت‌ها و دانش، اصطلاح شایستگی را بر مهارت ترجیح می‌دهند. این کمیته سه حوزه از شایستگی را عنوان می‌کند: شناختی، بین فردی و درون فردی. البته این کمیته با بررسی موشکافانه‌تر فهرست جامع‌تری نیز از شایستگی‌های مربوط به این حوزه‌ها را به صورت خوشه‌های کامل‌تری ارائه داده است که بر اساس طبقه بندی بلوم<sup>۸</sup> است (کمیسیون تحقیقات ملی، ۲۰۱۲). اسماعیلی، مطهری نژاد و لسانی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان شایستگی‌های عمومی مورد نیاز برای موفقیت دانشجویان، ۲۱ شایستگی جهت موفقیت دانشجویان در زندگی حرفه‌ای شناسایی کردند که اهمیت آن‌ها از نظر مدیران گروه‌های آموزشی نیز مورد تأکید قرار گرفت. این شایستگی‌ها در چهار حوزه میان فردی، روش شناختی، کاربردی و سیستماتیک دسته‌بندی شدند که شایستگی‌های حوزه روش شناختی بالاترین رتبه و شایستگی‌های حوزه کاربردی در جایگاه پایین‌تری نسبت به سایر طبقات قرار گرفت.

از طرفی باید در نظر داشت که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (که مهم‌ترین سند بالادستی در آموزش و پرورش است) ساحت‌های تعلیم و تربیت از مهمترین بخش آن است و هر گونه آموزش و تربیتی باید در چهارچوب تربیت تمام ساحتی و بر اساس ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت انجام بپذیرد (موسوی ندوشن، نیلی و نیستانی، ۱۴۰۰). با توجه به جایگاه و اهمیت آموزش ابتدایی، از آموزش و پرورش دوره ابتدایی انتظار می‌رود که هرگونه آموزشی را بر اساس تربیت تمام ساحتی بنا نهد زیرا مهم‌ترین جوانب شخصیت در سال‌های اولیه آموزشی به دست می‌آید و هرچیزی دانش‌آموز در سال‌های تحصیل خویش می‌آموزد، سالیان متمادی با او باقی می‌ماند و شایستگی‌های بعدی او را تشکیل می‌دهد (وفائی، فضل‌الهی و طالعی‌فر، ۱۳۹۶). در سند تحول از ابعاد مختلف وجودی متربیان با عنوان «ساحت‌های تربیت» یاد می‌شود که شامل شش تربیت سیاسی و اجتماعی؛ ساحت تربیت دینی و اخلاقی؛ تربیت زیستی و بدنی؛ تربیت اقتصادی و حرفه‌ای؛ تربیت هنری و زیباشناختی و تربیت علمی و فناوری است که تعلیم و تربیت دانش‌آموزان براساس آن‌ها صورت خواهد گرفت. به عبارتی دیگر رسالت آموزش و پرورش و تربیت دانش‌آموزان براساس سند تحول بنیادین، در ساحت‌های شش‌گانه است تا در نتیجه،

1. Key Competencies

2. Cross Curriculum

3. Pagliaro

4. Center for Curriculum Redesign of Alberta

5. Partnership for 21st Century Skills

6. Hanstedt

7. National Research Council

8. Bloom

دانش‌آموزانی در طراز نظام جمهوری اسلامی پرورش یابند (فرهادی و طیبی، ۱۴۰۰). ملکی (۱۳۹۷) با اشاره به وحدتِ جان آدمی بیان می‌دارد که وجود انسان یک کل یکپارچه است و عناصر و اجزای آن در ارتباط متقابل هستند. خلقت آدم یک کل یکپارچه است و رشد او نیز باید به صورت یک کل واحد باشد و توجه به این وحدت در درک مفهوم تربیت ضرورت دارد که این نوع تربیت به واسطه ساحت‌های مختلف انسان تحقق می‌یابد. بنابراین هر نوع تربیت و پرورش باید بر اساس ساحت‌های تربیت انجام پذیرد که واحد شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان از این قاعده مستثنی نیست، به عنوان مثال راهایو<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۱۸) شایستگی را رفتارها، فعالیت‌ها، اعمال و نتایجی می‌دانند که شخصی در انجام امور از خود آشکار می‌کند و به توانایی شخص در قالب نگرش، دانش و مهارت‌ها در انجام دادن نظام‌مند به صورت یکپارچه و در تمامی ابعاد تربیت تأکید دارند.

در نهایت اینکه متأسفانه در نظام آموزشی ایران مدیران و آموزگاران نمره شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان را فقط بر «اساس دختر یا پسر خوب بودن» و یا «از روی نمره‌های دیگر دروس مانند ریاضی و فارسی و به صورت کاملاً سلیقه‌ای» تخصیص می‌دهند و آموزگاران و دانش‌آموزان اطلاعات اندکی در مورد حیطه‌های این متغیر مهم دارند و تاکنون مدلی منسجم جهت سنجش این حیطه مهم ارائه نشده است و با توجه به اسناد بالادستی مبنی بر اینکه هرگونه تربیت و آموزشی باید در چهارچوب تربیت تمام ساحتی باشد؛ بنابراین پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به اهداف زیر است:

- ۱) طرح مدلی برای سنجش شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی با توجه به تربیت تمام ساحتی.
- ۲) بررسی ابعاد شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان از دیدگاه مدیران و معاونین مدارس.

### روش پژوهش

این پژوهش بر اساس هدف از نوع توصیفی- کاربردی است و از نظر کنترل متغیرها از نوع غیرآزمایشی است. روش پژوهش با توجه به اهداف پژوهش از نوع طرح‌های پژوهش آمیخته اکتشافی<sup>۲</sup> بوده و به دو بخش کمی و کیفی به شرح زیر تقسیم می‌شود:

**الف)- بخش کیفی:** در این بخش در ابتدا از تحلیل محتوای قیاسی جهت مشخص نمودن عنصر اصلی برای مصاحبه‌های نیمه‌استاندارد استفاده شد. داده‌های لازم از دو منبع: الف) مطالعه اسناد بالادستی و ب) مصاحبه با خبرگان جمع‌آوری گردید. در بخش مطالعه اسناد بالادستی از تحلیل محتوای قیاسی با استفاده از روش مایرینگ<sup>۳</sup> استفاده شد. امتیاز بارز تحلیل محتوای کیفی بر اساس رویکرد مایرینگ، به دست آوردن اطلاعات مستقیم و آشکار از مطالعه، بدون تحمیل کردن مقوله یا نظریه‌های از پیش تعیین شده است. جامعه آماری در این بخش شامل اسناد بالادستی آموزش و پرورش، کتاب راهنماهای ارزشیابی توصیفی، برنامه درس ملی و سند تحول بنیادین بود که با مراجعه به بانک‌های اطلاعاتی معتبر استخراج شد. در این مرحله مؤلفه‌های اصلی استخراج شد و متن‌های مصاحبه بر اساس این مؤلفه‌ها پایه‌ریزی شد. نمونه آماری این بخش شامل ۸ نفر از خبرگان حوزه آموزش ابتدایی بود که با روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی انتخاب شدند. جهت جمع‌آوری داده‌های تکمیلی از تکنیک مصاحبه نیمه‌استاندارد به عنوان شیوه تکامل یافته مصاحبه نیمه ساخت‌یافته استفاده شده که توسط شیل و گروبن مطرح شده است (شیل و گروبن<sup>۴</sup>، ۱۹۸۸). شیل و گروبن از این روش برای مطالعه نظریه‌های شخصی به مانند الگویی ویژه برای مطالعه دانش روزمره به وجود آوردند و آن را به مثابه مخزن پیچیده‌ای از دانش درباره موضوع مورد مطالعه در میدان‌هایی نظیر مدرسه بکار بردند. در این روش هر موضوعی با یک پرسش باز شروع می‌شود و

<sup>۱</sup>. Rahayu

<sup>۲</sup>. Explorative Mixed Method

<sup>۳</sup>. Mayring

<sup>۴</sup>. Shyle & Gruben

مصاحبه شونده به صورت خودانگیخته<sup>۱</sup> به سؤال پاسخ می‌دهد و سپس آن را با یک سؤال مواجهه‌ای<sup>۲</sup> به پایان می‌برد. در جلسه دوم، اصلی‌ترین اظهارات مصاحبه شونده به شکل مفاهیم در اختیار وی قرار می‌گیرد. این نشست یک یا حداکثر دو هفته بعد از مصاحبه اول صورت می‌گیرد. با این کار اعتبار گزاره‌های مصاحبه قبلی توسط مصاحبه شونده ارزیابی می‌شود (فلیک<sup>۳</sup>، ۱۳۸۷). بنابراین یافته‌های حاصل از تحلیل داده‌های کیفی پس از استخراج کدهای اصلی و تشکیل کدهای محوری در ۵ بعد طبقه‌بندی گردید و بر اساس این مفاهیم متن و سؤالات مصاحبه آماده شد. سپس این متن و سؤالات به چند نفر از متخصصان حوزه زبان و ادبیات فارسی جهت بررسی روایی صوری و چند نفر از متخصصان حوزه جامعه‌شناسی و تربیتی جهت بررسی محتوایی ارائه گردید. زمان مصاحبه با مدیران و معاونین هماهنگ شد و در یک جلسه مصاحبه انجام گردید. مطالب مصاحبه با ضبط صوت ثبت گردید همچنین یادداشت‌هایی برداشته شد.

**ب- بخش کمی:** در این بخش بر اساس الگوی طراحی شده در مرحله قبل برای شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی، پرسشنامه‌ای طرح شد و از میان ۲۰۵ مدیر و معاون (۷۶ مدیر، ۸۶ معاون آموزشی و ۴۳ معاون پرورشی) مشغول به خدمت در سالتحصیلی ۱۴۰۱-۲۰۲ در شهرستان بوکان، تعداد ۵۲ نفر با استفاده از جدول مورگان به عنوان نمونه انتخاب شدند که این تعداد با توجه به ریزش احتمالی به ۷۰ نفر افزایش یافت. در نهایت با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای، مقیاس نهایی شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی در اختیار ۷۰ نفر از مدیران و معاونین مدارس ابتدایی قرار گرفت.

#### • مقیاس شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی:

مقیاس محقق ساخته شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی شامل ۲۶ سوال و ۵ زیرمقیاس شامل ۱- شایستگی‌های معنوی ۲- شایستگی‌های درون فردی - اخلاقی ۳- شایستگی‌های فرهنگی - اجتماعی ۴- شایستگی‌های یادگیری و ۵- شایستگی‌های روانشناختی - جسمانی است. این مقیاس دارای طیف لیکرت پنج درجه‌ای (۰=هرگز، ۱=گاهی، ۲=معمولاً، ۳=بیشتر اوقات و ۴=همیشه) برای نمره‌گذاری است. برای تهیه مقیاس شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی ابتدا چک لیست اولیه براساس مدل پژوهش حاضر توسط گروه پژوهشگر تهیه شد که شامل ۳۹ گویه بود. پس از تهیه چک لیست اولیه از نظرات مدیران و معاونین خبره در مورد گویه‌های تهیه شده استفاده شد و در نهایت با حذف، ادغام و اضافه کردن مقیاس نهایی تهیه و تدوین شد. برای تعیین روایی پرسشنامه از نسبت روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI) استفاده شد. نسبت روایی محتوا برای کل سوالات ۰/۹۷/۰ محاسبه شد و شاخص روایی محتوا برای کل سوالات ۰/۹۴/۰ محاسبه شد. در نهایت پس از بررسی نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوا و حذف سوالات دارای روایی پایین (روایی کمتر از ۰/۸۵) و همچنین بعد از بررسی پایایی ۲۶ سؤال جهت پاسخ‌گویی وارد مقیاس نهایی شدند.

#### یافته‌های پژوهش

یافته‌های بخش کیفی: ابتدا بر اساس تحلیل محتوای قیاسی ۵ عنصر اصلی شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان مشخص و فهرست مصاحبه براساس آن‌ها تهیه شد تا ۸ تن از خبرگان آموزش ابتدایی با توجه به ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت به آن‌ها پاسخ بدهند. تجزیه و تحلیل داده‌های این بخش به وسیله نرم افزارها MAXQDA و Excel انجام پذیرفت. در جدول ۱ مشخصات شرکت‌کنندگان در بخش کیفی آورده شده است.

جدول ۱: مشخصات شرکت‌کنندگان در بخش کیفی

| کد | پست سازمانی | مدرک | سابقه | کد | پست سازمانی | مدرک | سابقه |
|----|-------------|------|-------|----|-------------|------|-------|
|----|-------------|------|-------|----|-------------|------|-------|

<sup>1</sup>. Spontaneously

<sup>2</sup>. Confrontational

<sup>3</sup>. Flick

|   |      |      |    |   |              |      |    |
|---|------|------|----|---|--------------|------|----|
| 1 | مدیر | دکتر | 23 | 5 | معاون آموزشی | دکتر | 15 |
| 2 | مدیر | دکتر | 18 | 6 | معاون آموزشی | دکتر | 19 |
| 3 | مدیر | دکتر | 24 | 7 | معاون پرورشی | ارشد | 26 |
| 4 | مدیر | ارشد | 15 | 8 | معاون پرورشی | ارشد | 24 |

در ادامه مضامین مشترک و فرعی شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان آورده شده است:

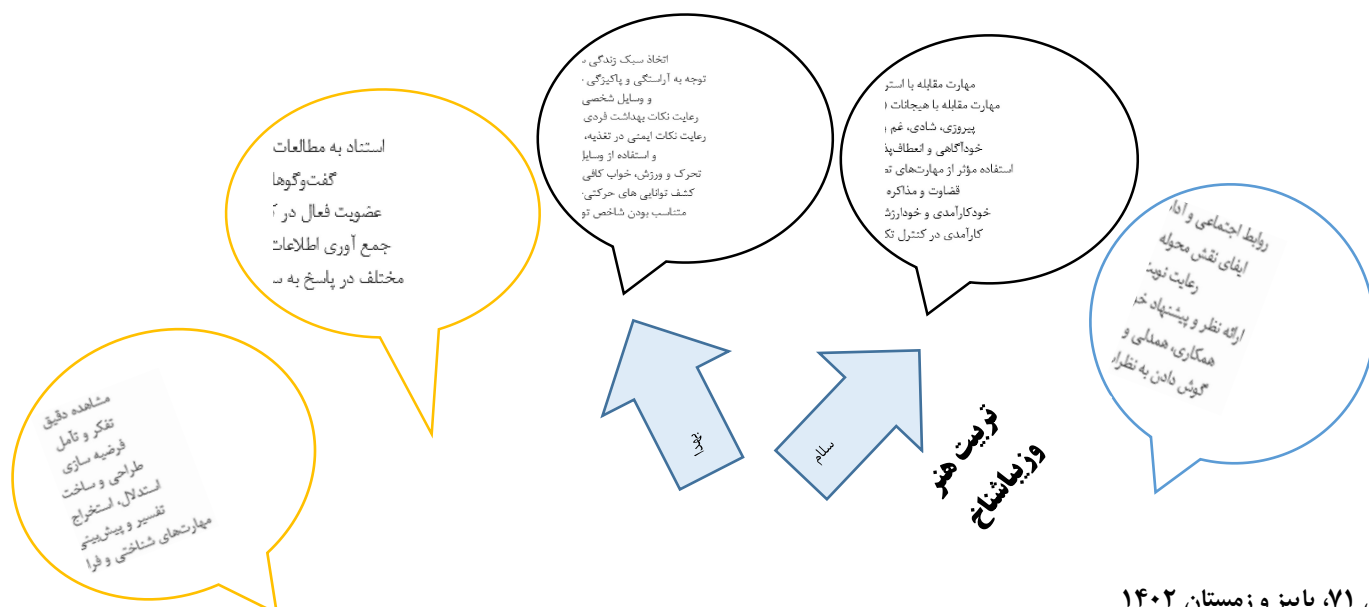
## جدول ۲: جدول شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی

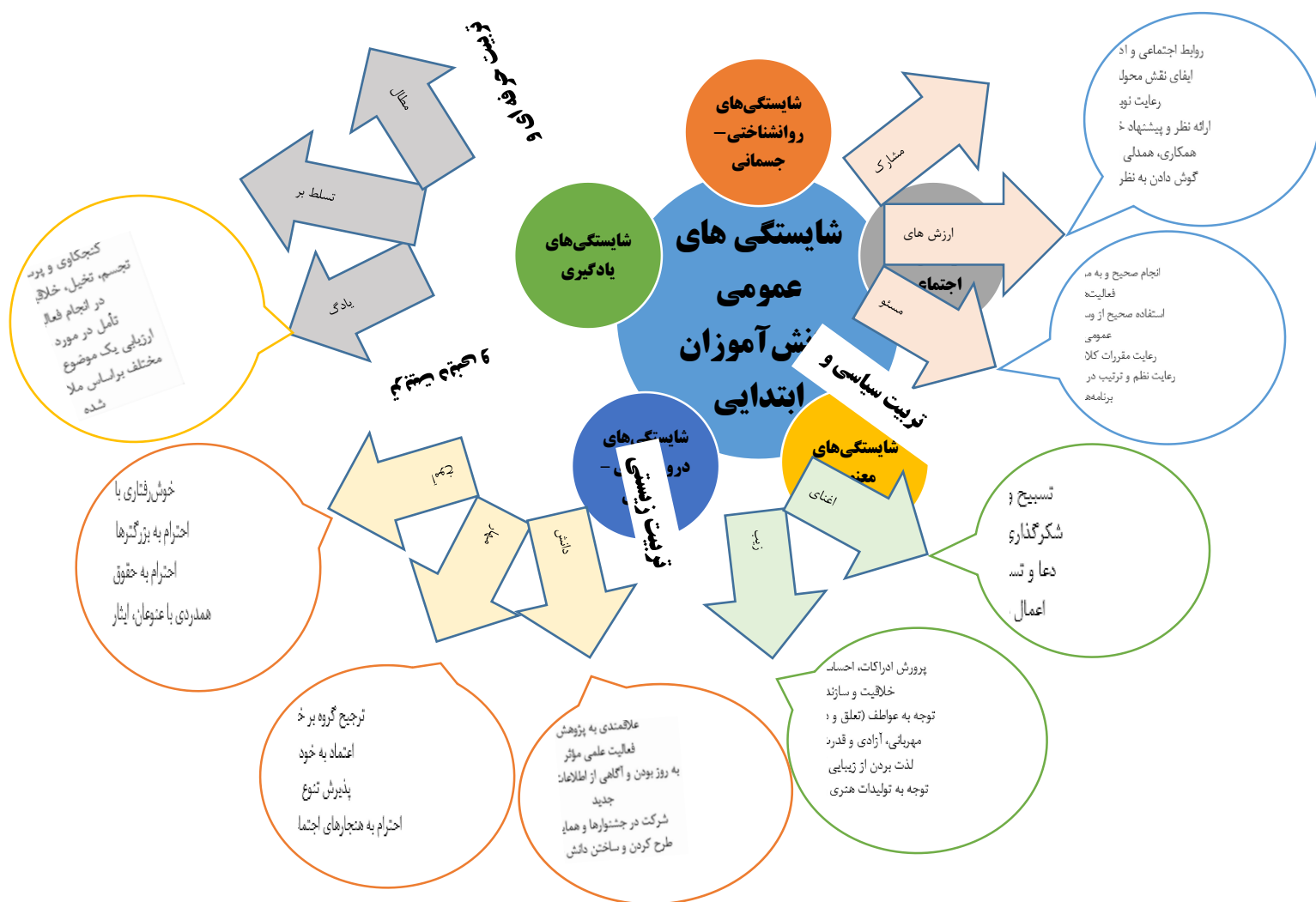
| تم اصلی                               | عناصر مستخرج                   | مضمون مشترک                        | زیرمضمون                                                                                                                                                                               | ارتباط با ساحت‌های شش‌گانه                                       |
|---------------------------------------|--------------------------------|------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|
| شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی | شایستگی‌های معنوی              | هنر و زیبایی‌شناسی                 | پرورش ادراکات، احساسات و عقاید<br>خلاقیت و سازندگی<br>توجه به عواطف (تعلق و دوستی، بازی، مهربانی، آزادی و قدرت انتخاب)<br>لذت بردن از زیبایی آفرینش<br>توجه به تولیدات هنری و موسیقایی | دینی و اخلاقی زیستی و بدنی<br>هنری - زیباشناختی<br>علمی و فناوری |
|                                       |                                | پرورش اعتقادات و آگاهی آن          | تسبیح و ستایش<br>شکرگذاری و سپاس<br>دعا و تسلیم بودن<br>اعمال مذهبی                                                                                                                    | دینی و اخلاقی سیاسی و اجتماعی زیستی و بدنی                       |
|                                       | شایستگی‌های درون فردی - اخلاقی | دانش و بینش عمیق                   | علاقه‌مندی به پژوهش<br>فعالیت علمی مؤثر<br>به روز بودن و آگاهی از اطلاعات و دانش جدید<br>شرکت در جشنواره‌ها و همایش‌ها<br>طرح کردن و ساختن دانش جدید                                   | زیستی و بدنی<br>اقتصادی و حرفه‌ای علمی و فناوری                  |
|                                       |                                | رعایت آموخته‌های اخلاقی            | خوش‌رفتاری با دیگران<br>احترام به بزرگترها و همسالان<br>احترام به حقوق دیگران<br>همدردی با عنوان، ایشار، از خودگذشتگی و ...                                                            | دینی و اخلاقی سیاسی و اجتماعی زیستی و بدنی                       |
|                                       | شایستگی‌های فرهنگی - اجتماعی   | برخورداری از مهارت‌های رفتاری مؤثر | ترجیح گروه بر خود<br>اعتماد به خود<br>پذیرش تنوع<br>احترام به هنجارهای اجتماعی و قوانین                                                                                                | دینی و اخلاقی سیاسی و اجتماعی                                    |
|                                       |                                | مسئولیت‌پذیری                      | انجام صحیح و به موقع تکالیف و فعالیت‌ها<br>استفاده صحیح از وسایل شخصی و عمومی<br>رعایت مقررات کلاس و مدرسه                                                                             | زیستی و بدنی<br>هنری - زیباشناختی<br>علمی و فناوری               |

|                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                 |  |                                |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------|--|--------------------------------|
|                                                                                             | رعایت نظم و ترتیب در انجام فعالیت‌ها و برنامه‌ها                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                 |  |                                |
| دینی و اخلاقی سیاسی و اجتماعی زیستی و بدنی هنری- زیباشناختی اقتصادی و حرفه‌ای علمی و فناوری | روابط اجتماعی و آداب معاشرت ایفای نقش محوله در گروه رعایت نوبت ارائه نظر و پیشنهاد خود به دیگران همکاری، همدلی و همنوایی گوش دادن به نظرات دیگران                                                                                                                                                      | توجه به اجتماع و مشارکت در کار گروهی                            |  |                                |
| دینی و اخلاقی سیاسی و اجتماعی زیستی و بدنی هنری- زیباشناختی اقتصادی و حرفه‌ای               | همنوایی با ارزش‌های اجتماعی و ملی حساسیت نسبت به رعایت ارزش‌های ملی و مذهبی مشارکت در برگزاری مراسم و مناسبت‌ها                                                                                                                                                                                        | احترام به ارزش‌های ملی و مذهبی                                  |  |                                |
| زیستی و بدنی علمی و فناوری                                                                  | استناد به مطالعات خود در گفت‌وگوها عضویت فعال در کتابخانه جمع‌آوری اطلاعات از منابع مختلف در پاسخ به سؤال موجود                                                                                                                                                                                        | توجه به مطالعه و کتابخوانی                                      |  |                                |
| زیستی و بدنی هنری- زیباشناختی اقتصادی و حرفه‌ای علمی و فناوری                               | مشاهده دقیق تفکر و تأمل فرضیه‌سازی طراحی و ساخت استدلال، استخراج و تفسیر و پیش‌بینی                                                                                                                                                                                                                    | مهارت‌های لازم جهت تسلط بر محیط یادگیری و اطلاعات               |  | شایستگی‌های یادگیری            |
| زیستی و بدنی هنری- زیباشناختی اقتصادی و حرفه‌ای علمی و فناوری                               | کنجکاوی و پرسش‌گری تجسم، تخیل، خلاقیت و نوآوری در انجام فعالیت‌ها تأمل در مورد مسائل ارزیابی یک موضوع از جنبه‌های مختلف براساس ملاک‌های داده شده                                                                                                                                                       | تلاش برای یادگیری مادام‌العمر و در سایر مکان‌ها و زمان‌های دیگر |  |                                |
| زیستی و بدنی هنری- زیباشناختی اقتصادی و حرفه‌ای علمی و فناوری                               | آشنایی با اصول بهداشت خانه، مدرسه و جامعه اتخاذ سبک زندگی سالم توجه به آراستگی و پاکیزگی خود و محیط و وسایل شخصی رعایت نکات بهداشت فردی و اجتماعی رعایت نکات ایمنی در تغذیه، انجام فعالیت و استفاده از وسایل تحرک و ورزش، خواب کافی و استراحت کشف توانایی‌های حرکتی- جسمانی متناسب بودن شاخص توده بدنی | رعایت بهداشت و ایمنی و تقویت قوای جسمانی                        |  | شایستگی‌های روانشناختی- جسمانی |
| زیستی و بدنی هنری- زیباشناختی                                                               | مهارت ارتباط مؤثر مهارت مقابله با استرس                                                                                                                                                                                                                                                                | مراقبت از سلامت روانی و تقویت خود                               |  |                                |

|               |                                                                                                                                                                                                   |  |  |  |
|---------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|--|--|
| علمی و فناوری | مهارت مقابله با هیجانات (شکست، پیروزی، شادی، غم و...)<br>خودآگاهی و انعطاف‌پذیری<br>استفاده مؤثر از مهارت‌های تصمیم‌گیری، قضاوت و مذاکره<br>خودکارآمدی و خودارزشمندی<br>کارآمدی در کنترل تکانه‌ها |  |  |  |
|---------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|--|--|

یافته‌های مندرج در جدول ۲ نظرات نخبگان حوزه آموزش ابتدایی در خصوص شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی بر پایه عناصر مستخرج از اسناد بالا دستی و تربیت تمام ساحتی را نشان می‌دهد.





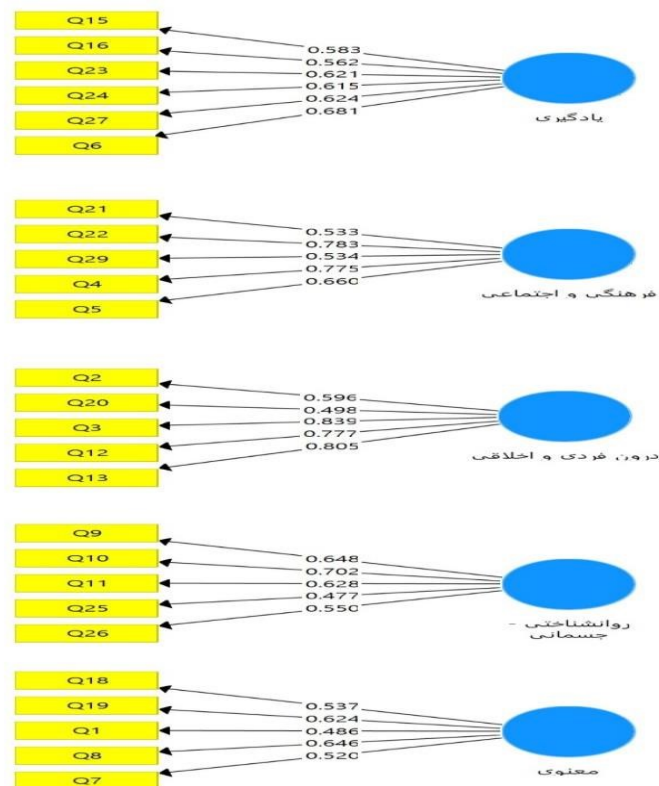
شکل ۱: شبکه مضامین الگوی شایستگی‌های عمومی

یافته‌های بخش کمی: در این بخش مقیاس نهایی شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی در اختیار ۷۰ نفر از مدیران و معاونین مدارس ابتدایی قرار گرفت که اطلاعات جمعیت شناختی در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳: اطلاعات جمعیت شناختی پاسخ دهندگان

| جنسیت              | مرد  | زنان  | کل    | کاردانی | کارشناسی | کارشناسی ارشد | دکتری | کل    |
|--------------------|------|-------|-------|---------|----------|---------------|-------|-------|
| درصد فراوانی       | 42   | 28    | 70    | 2       | 39       | 26            | 3     | 70    |
| درصد               | 0.60 | 0.40  | 0.100 | 0.02    | 0.55     | 0.37          | 0.04  | 0.100 |
| درصد فراوانی تجمعی | 0.60 | 0.100 | 0.100 | 0.02    | 0.57     | 0.94          | 0.100 | 0.100 |

در ادامه و برای تایید عوامل شناسایی شده در مرحله قبل از تحلیل عاملی تاییدی استفاده شد. برای این منظور از نرم افزار سمارت پی ال اس<sup>۱</sup> استفاده شد. در گام نخست بارعاملی هر گویه بر مولفه های مستخرج برآورد شد و چون بار عامل بدست آمده برای گویه های ۲۸ و ۱۴ و ۱۷ کمتر از ۰/۴ بود، لذا گویه های مربوط حذف شد و تحلیل عاملی تاییدی با ۲۶ گویه ادامه پیدا کرد که بارعاملی در همه آنها بالاتر از ۰/۴ بود و سطح معنی داری روابط در سطح ۰/۰۵ مورد تایید قرار گرفت. لذا نقش گویه ها در تشکیل مؤلفه های مستخرج به صورت معناداری تبیین شد. نتایج در شکل ۱ ارائه شده است.



شکل ۲: بارهای عاملی و سطح معنی داری گویه ها بر مولفه های مستخرج

در ادامه و برای ارزیابی کیفیت آماری گویه ها، ابتدا برای تعیین روایی پرسشنامه از نسبت روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI) استفاده شد که نتایج آن در قسمت معرفی پرسشنامه ارائه گردید. در بخش بعد برای ارزیابی

<sup>1</sup>. Smart PLS

پایایی، شاخص‌های آلفای کرونباخ، پایایی مرکب و میانگین واریانس استخراج شده بررسی گردید که نتایج در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴: نتایج محاسبه پایایی ابزار

| ابعاد شایستگی‌های عمومی | تعداد آیتم‌ها | آلفای کرونباخ | پایایی مرکب | میانگین واریانس استخراج شده (AVE) |
|-------------------------|---------------|---------------|-------------|-----------------------------------|
| یادگیری                 | 6             | 0.872         | 0.855       | 0.557                             |
| فرهنگی-اجتماعی          | 5             | 0.759         | 0.738       | 0.592                             |
| درون فردی-اخلاقی        | 5             | 0.807         | 0.806       | 0.532                             |
| روانشناختی-اجتماعی      | 5             | 0.764         | 0.798       | 0.536                             |
| معنوی                   | 5             | 0.845         | 0.854       | 0.611                             |

برای بررسی روایی همگرا در سطح عامل، از شاخص میانگین واریانس استخراج شده (AVE) استفاده می‌شود. حداقل مقدار مناسب برای این ضریب از دیدگاه فورنل-لارکر<sup>۱</sup> (۱۹۸۱) مقدار ۰/۵ و از دیدگاه مگنر و همکاران (۱۹۹۶) مقدار ۰/۴ می‌باشد. با توجه به اینکه کلیه مقادیر ارائه شده در جدول بالاتر از ۰/۵ می‌باشد، لذا این موضوع حکایت از روایی همگرایی مناسب گویه‌های مستخرج دارد. معیارهای اصلی برای سازگاری درونی آلفای کرونباخ و پایایی مرکب هستند که برآوردی از پایایی بر اساس همبستگی درونی و بارهای بیرونی متفاوت متغیرهای معرف مشاهده شده ارائه می‌کنند (هیر<sup>۲</sup>، ۲۰۱۷). با توجه به نتایج ارائه شده در جدول ۴ می‌توان گفت مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی مرکب نتایج را به صورت مطلوب حمایت می‌کنند و شاخص‌های پایایی در حد مناسب و قابل قبولی هستند. این بدان معنی است که زیرمقیاس‌های استخراج شده از روایی و پایایی مناسبی برخوردارند.

در ادامه به منظور ارزیابی ساختار عاملی مقیاس شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی و برآورد نیکویی برازش الگو از شاخص‌های زیر استفاده شد که در جدول ۵ ارائه گردیده است.

جدول ۵: شاخص‌های برازش مدل استخراج شده

| شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری                | مقادیر قابل قبول    | مقدار گزارش شده |
|-----------------------------------------------|---------------------|-----------------|
| کای اسکوتر ( $\chi^2$ )                       | وابسته به حجم نمونه | 89.04           |
| درجه آزادی (N)                                | وابسته به حجم نمونه | 69              |
| نسبت کای اسکوتر به درجه آزادی ( $\chi^2/df$ ) | کمتر از 3           | 1.458           |
| شاخص برازش فزاینده (IFI)                      | بالاتر از 0.90      | 0.936           |
| شاخص برازندگی مقایسه‌ای (CFI)                 | بالاتر از 0.90      | 0.923           |
| شاخص نیکویی برازش (GFI)                       | بالاتر از 0.90      | 0.914           |
| شاخص ریشه میانگین مجذور برآورد تقریب (RMSEA)  | کمتر از 0.08        | 0.029           |
| ریشه میانگین مجذور باقیمانده (SRMR)           | کمتر از 0.08        | 0.027           |

<sup>1</sup>. Fornell-Larcker

<sup>2</sup>. Hir

با توجه به نتایج جدول فوق و شاخص‌های نیکویی برازش به دست آمده از مدل ساختاری پژوهش می‌توان گفت که داده‌ها منطبق با مدل بوده و شاخص‌های ارائه شده بیانگر این نتیجه می‌باشند که مدل ارائه شده در مجموع مدل خوب و برازنده‌ای است.

در سوال بعدی به منظور بررسی و اولویت‌بندی شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی از منظر مدیران و معاونین از آزمون فریدمن استفاده شد که نتایج آن در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶: نتایج آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی مولفه‌های شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی

| متغیرها            | میانگین رتبه | نمونه معتبر | سطح معنی‌داری | خی دو    | درجات آزادی |
|--------------------|--------------|-------------|---------------|----------|-------------|
| معنوی              | 8.95         | 70          | 0.001         | 169.1066 | 4           |
| درون فردی- اخلاقی  | 8.78         |             |               |          |             |
| یادگیری            | 5.83         |             |               |          |             |
| روانشناختی- جسمانی | 4.3          |             |               |          |             |
| فرهنگی- اجتماعی    | 3.07         |             |               |          |             |

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که بالاترین شایستگی از منظر مدیران و معاونین مربوط به شایستگی‌های معنوی و درون فردی- اخلاقی با میانگین رتبه ۸/۹۵ و ۸/۷۸ بوده است. همچنین از دیدگاه مدیران و معاونین، دانش‌آموزان ابتدایی در شایستگی‌های یادگیری دارای عملکرد متوسط و در شایستگی‌های فرهنگی- اجتماعی و شایستگی‌های روانشناختی و جسمانی دارای عملکرد مطلوبی نمی‌باشند.

### بحث و نتیجه‌گیری

در مدارس ایران به موضوع شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی مانند دروس دیگر توجه نمی‌شود و دانش‌آموزان و معلمان آشنایی چندانی با حیطه‌ها و حوزه‌های شایستگی‌های عمومی آشنایی ندارند و متأسفانه مدیران و آموزگاران نمره شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان را فقط بر «اساس دختر یا پسر خوب بودن» و یا «از روی نمره‌های دیگر دروس مانند ریاضی و فارسی و به صورت کاملاً سلیقه‌ای» تخصیص می‌دهند و آموزگاران و دانش‌آموزان اطلاعات اندکی در مورد حیطه‌های این متغیر مهم دارند؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف طراحی مدلی برای شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی و سپس بررسی این شایستگی‌های از دیدگاه مدیران و معاونین مدارس انجام پذیرفت.

در بخش کیفی ابتدا با استفاده از تحلیل محتوای قیاسی با روش مایرینگ ۵ عنصر اصلی شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان شامل ۱- شایستگی‌های معنوی ۲- شایستگی‌های درون فردی - اخلاقی ۳- شایستگی‌های فرهنگی- اجتماعی ۴- شایستگی‌های یادگیری و ۵- شایستگی‌های روانشناختی- جسمانی استخراج شد و سپس مدل نهایی با استفاده از مصاحبه نیمه‌استاندارد با خبرگان آموزش ابتدایی بر اساس این عناصر اصلی و در نظر گرفتن تربیت تمام ساحتی ترسیم شد. نتایج نشان داد که شایستگی معنوی در دوره ابتدایی شامل ۲ مضمون مشترک ۱- هنر و زیبایی‌شناسی و ۲- پرورش اعتقادات و اغنای آن است که با نتایج پژوهش اسدزندی و سیدکلال (۱۴۰۲)؛ کردلو و همکاران (۱۴۰۱) و تمدنی جهرمی، ذوالفقاری و کلانتری (۱۳۹۷) تا حد زیادی همخوانی دارد. معنویت در دنیای پیچیده امروزی از اهمیت بالایی برخوردار است تا جایی که سازمان جهانی بهداشت در تعریف خود از سلامتی همواره از معنویت به عنوان مؤلفه اصلی یاد می‌کند. سازمان جهانی بهداشت، در ICD-10 سلامت عمومی را به عنوان حالتی از بهزیستی کامل روانی، جسمانی و اجتماعی و معنوی تعریف کرده است (پارک و پارک<sup>۱</sup>، ۲۰۱۷).

شایستگی‌های درون فردی - اخلاقی شامل ۳ مضمون مشترک ۱- دانش و بینش عمیق ۲- رعایت آموخته‌های اخلاقی ۳- برخورداری از مهارت‌های رفتاری مؤثر است که با نتایج پژوهش عقلی، علم‌الهدی و فتحی و اجارگاه (۱۳۹۷) و اندرسون<sup>۲</sup> (۲۰۱۴) تا حدودی همخوانی دارد. نظام‌های آموزشی در دوران مدرن به عنوان نهادهای فرهنگ‌ساز و تربیتی فقط به انتقال بعد اطلاعات و دانشی به دانش‌آموزان محدود نیستند و وجه ارزش‌بنیان و هنجارین آن‌ها نیز مطرح است (برکویتز و بیر<sup>۳</sup>، ۲۰۱۵) و این یک اصل مهم و پذیرفته شده است که کارکرد مدرسه فقط به این عامل خلاصه نمی‌شود که افرادی نخبه و هوشمند پرورش دهند که در جهان رقابتی امروز بتوانند از رقبای گوی سبقت را بگیرند، بلکه از مدارس انتظار است که دانش‌آموزان تحت آموزش خود را چنان پرورش دهند که توانایی تشخیص مسائل اخلاقی درست از نادرست را داشته باشند، از مهارت‌های رفتاری مؤثر در ارتباط با محیط خود برخوردار باشند تا توانایی سازگاری با آن را داشته باشند (اندرسون<sup>۴</sup>، ۲۰۱۴).

در پژوهش حاضر شایستگی‌های جسمانی و روانشناختی شامل ۲ مضمون ۱- رعایت بهداشت و ایمنی و تقویت قوای جسمانی ۲- مراقبت از سلامت روانی و تقویت خود بود که با مؤلفه‌های پژوهش عظیمی و اقبالی (۱۳۹۹)؛ رضوی‌نوا (۱۴۰۲) و آگاد، هنینک و مک‌ناب<sup>۵</sup> (۲۰۲۱) همخوانی دارد. متأسفانه علیرغم برنامه‌های آموزش و پرورش در جهت ارتقای ابعاد سلامتی دانش‌آموزان مانند طرح کوچ و مدارس مروج سلامتی و ... اما همچنان مدارس و والدین چندان به سلامت جسمانی و روانشناختی دانش‌آموزان توجه شایانی نمی‌کنند. طباطبایی در پژوهش خود نشان داد که تنها ۱٪ از معلمان ابتدایی در مورد نیازهای بهداشت جسمانی و روانی دانش‌آموزان و بهداشت محیط اطلاعات مطلوبی دارند. یافته‌های ارائه شده می‌تواند تهدیدی برای کیفیت آموزش معلمان و همچنین دانش‌آموزان باشد (رضوی و همکاران، ۱۳۹۴).

همچنین شایستگی‌های فرهنگی- اجتماعی دارای ۳ مضمون مشترک ۱- مسئولیت‌پذیری ۲- توجه به اجتماع و مشارکت در کارگروهی ۳- احترام به ارزش‌های ملی و مذهبی بود که با مدل فلتر<sup>۶</sup> (۱۹۹۰)، ابطحی (۱۴۰۲)، شیروانی‌شیری و عسکری (۱۴۰۰) احمدی زمانی، گودرزی و دیالمه (۱۳۹۸) و پاشایی (۱۴۰۱) همخوانی دارد. شایستگی اجتماعی و فرهنگی توانایی عملکرد انسان در اجرای استقلال شخصی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی و فرهنگی است (ابوقاسمی، ۱۳۹۰). از دیدگاه جامعه‌شناسان تربیت اجتماعی مهمترین نوع تربیت است و سایر ابعاد تربیت به این بعد بستگی دارد. ایجاد و رشد تربیت اجتماعی و فرهنگی به عنوان یکی از کارکردها و اهداف مهم نظام‌های آموزشی و برنامه‌های درسی در مقاطع و سطوح

1. Park & Park

2. Anderson

3. Berkowitz & Bier

4. Anderson

5. Aggad, Hennink & McNabb

6. Felner

مختلف می‌باشد. باید گفت که مسئولیت‌پذیری مهمترین نوع شایستگی اجتماعی محسوب می‌شود (مایر<sup>۱</sup>، ۲۰۱۸). در واقع برنامه‌ریزان درسی و آموزشی از طریق پرورش و رشد قابلیت‌های مرتبط با مسئولیت‌پذیری تلاش می‌کنند تا مجموعه‌ای از مهارت‌های فردی و اجتماعی مورد نیاز برای زندگی در قرن بیست و یکم که عصر سرشار از تغییرات و تحولات سریع و شتابان است را در در نظام آموزشی به وجود آورند. براین مبنا حتی می‌توان گفت که موفقیت هر نظام آموزشی در حوزه مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان عملاً باعث پایه‌ریزی و شکل‌گیری یک جامعه انسانی می‌شود که از شاخص‌های توسعه یافتگی اجتماعی و فرهنگی برخوردار می‌باشد (احمدی زمانی و همکاران، ۱۳۹۸).

در نهایت شایستگی‌های یادگیری دارای ۲ مضمون ۱- توجه به مطالعه و کتاب‌خوانی و ۲- مهارت‌های لازم جهت تسلط بر محیط یادگیری و اطلاعات و ۳- تلاش برای یادگیری مادام‌العمر و در سایر مکان‌ها و زمان‌های دیگر بود که که با مؤلفه‌های پژوهش یوسفی و همکاران (۱۳۹۸)؛ عینی (۱۳۹۷) و مدل شهر مؤسسه یادگیری مادام‌العمر یونسکو<sup>۲</sup> (۲۰۱۵) همخوانی دارد. تعلیم و تربیت در قرن بیست و یکم دیگر تنها در مفهوم کلاس درس و گنج و تخته خلاصه نمی‌شود، بلکه یادگیری در روش‌ها و قالب‌های مختلفی مورد توجه قرار دارد. در دنیایی که با تغییرات وسیع همراه است دیگر استفاده از منابع محدود اطلاعات انباشته شده در دوران آموزش رسمی و به کارگیری آن‌ها در مواقع لزوم در آینده قابل اتکا نیست. تمام این فاکتورها ایجاب می‌کنند که یادگیری تنها به یک دوره مشخص از زندگی انسان‌ها محدود نشود. تأثیرات این رویکرد سبب شده است تا دیدگاه و پارادایم جدیدی مبتنی بر یادگیری پیوسته در تمام طول عمر فرد، به عنوان یادگیری مادام‌العمر و با شعار ز گهواره تاگور دانش بجوی شکل بگیرد (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۸). در گزارش یونسکو توسط «کمسیون بین المللی توسعه آموزش و پرورش»، به ریاست ادگار فور، زیر عنوان «یادگیری بودن: جهان آموزش و پرورش امروزه و فردا» انتشار یافت. این گزارش استدلال کرد که تعلیم و تربیت دیگر امتیاز نخبگان نیست و تنها برای یک گروه سنی قابل اجرا نیست؛ بلکه باید تمام جامعه و تمام عمر فرد را در بر بگیرد. تمرکز مرکزی در یادگیری مادام‌العمر مستلزم تغییر پارادایم از ایده «آموزش و پرورش» به سمت مفهوم «یادگیری» است (یانگ و یورو<sup>۳</sup>، ۲۰۱۵). البته باید در نظر داشت که شایستگی‌های یادگیری در مقاطع مختلف تحصیلی متفاوت است که برای دوره ابتدایی طبق پژوهش حاضر شامل عضویت فعال در کتابخانه، جمع‌آوری اطلاعات از منابع مختلف در پاسخ به سؤال موجود، پژوهش، مشاهده دقیق، تفکر و تأمل، فرضیه‌سازی، استدلال و استخراج، طراحی، مهارت‌های شناختی و فراشناختی، کنجکاوی و پرسش‌گری، تجسم، تخیل، خلاقیت و نوآوری در انجام فعالیت‌ها، تأمل در مورد مسائل، ارزیابی یک موضوع از جنبه‌های مختلف براساس ملاک‌های داده شده است.

در راستای پاسخگویی به سؤال دوم پژوهش در ابتدا بر اساس مدل بدست آمده در بخش کیفی پرسشنامه‌ای طراحی شد و پس از تأیید روایی و پایایی آن در اختیار مدیران و معاونین مدارس قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان نشان داد که دانش‌آموزان دوره ابتدایی بالاترین عملکرد را در شایستگی معنوی دارند که با نتایج پژوهش احمدپوری و متقی (۱۳۹۹)؛ جوکار و همکاران (۱۳۹۸) و مایکلسون<sup>۴</sup> (۲۰۱۶) ناهمخوان است. در تبیین این ناهمخوانی باید گفت که سلامت معنوی دانش‌آموزان با سن آن‌ها رابطه معکوس دارد. یعنی هرچه سن بالاتر باشد سلامت معنوی کاهش می‌یابد که این می‌تواند به علل مختلف فرهنگی و اجتماعی و تکاملی و... مرتبط گردد (احمدپوری و متقی، ۱۳۹۹) بنابراین هر چند دانش‌آموزان ابتدایی از شایستگی معنوی بالاتری برخوردار هستند اما باید مواظب بود که در مقاطع بعدی این شایستگی در آنان کم‌رنگ نشود. بنابراین تربیت معنوی یکی از مهمترین مسائل آموزشی و تربیتی می‌باشد و دستیابی به این هدف بزرگ در آموزش و پرورش نیازمند نقشه‌ای هوشمندانه و بزرگ است. تحولی که در

<sup>1</sup>. Maier

<sup>2</sup>. UNESCO Institute for Lifelong Learning

<sup>3</sup>. Yang & Yoroze

<sup>4</sup>. Michaelson

دهه‌های اخیر در زیست معنوی گروهی از جوانان و نوجوانان ایران شکل گرفته است. هویت دینی، احکام و ارزش‌های دینی، احساس تعلق و تعهد نسبت به باورها، احساس معنا بخشی دین به زندگی و احساس معنادار بودن زندگی این گروه از نوجوانان و جوانان را به چالش کشیده است. به طبع آن رابطه با دین چگونگی تأثیر ارزش‌های دینی در زندگی ابعاد هویت دینی و نحوه ارتباط ایشان با خدا، خویشتن، جهان هستی و جامعه را متحول نموده است (اسدزندی و سیدکلال، ۱۴۰۲).

شایستگی درون فردی - اخلاقی دانش‌آموزان ابتدایی در حد مطلوبی است و از نظر مؤلفه‌های دانش و بینش عمیق، رعایت آموخته‌های اخلاقی و برخورداری از مهارت‌های رفتاری مؤثر در سطح قابل قبولی هستند و همچنین دانش‌آموزان ابتدایی از نظر شایستگی‌های یادگیری در حد متوسط به پایینی قرار دارند که با توجه به عصر انفجار اطلاعات و یادگیری در قرن ۲۱ باید دانش‌آموزان را مجهر به یادگیری مادام‌العمر و مهارت‌های لازم جهت تسلط بر محیط یادگیری و اطلاعات نمود.

نتایج نشان داد که وضعیت شایستگی جسمانی - روانشناختی دانش‌آموزان ابتدایی نامطلوب است که با اکثر نتایج پژوهشی که در این راستا صورت گرفته‌اند همخوانی دارد مانند: احمدی (۱۴۰۰)؛ و ازیکیل اولوسگان<sup>۱</sup> (۲۰۲۰). در ایران مانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه وضعیت سلامت جسمانی و روانی دانش‌آموزان پیوسته وخیم‌تر می‌شود و این ابتدا به بیماری‌های غیرواگیر رو به افزایش و سن ابتدا رو به کاهش بوده است که در حال حاضر دانش‌آموزان ابتدایی را نیز درگیر کرده است (احمدی، ۱۴۰۰). بر اساس تحقیق صاحی، ابراهیمی و محمدی (۱۳۹۰) ۷۰/۹ درصد افراد از نظر سبک زندگی ارتقا دهنده سلامت در وضعیت مطلوبی نیستند و کمترین نمره کسب شده در زیر گروه‌های مدیریت استرس و اضطراب، فعالیت بدنی و تغذیه بوده است (به نقل از عظیمی و اقبالی، ۱۳۹۹). متأسفانه عوامل مرتبط با سبک زندگی ناسالم دانش‌آموزان امروزی مانند بازی‌های رایانه‌ای، تغذیه نامناسب، خواب نامنظم، استرس و اضطراب بالا و .... سبب شده است که سلامت روانشناختی و جسمانی دانش‌آموزان با تهدید جدی روبه‌رو شود. همچنین باید بیان نمود که در دوران کرونا به دلایل تجارب ناخوشایند کودکان مانند انزوای جسمی و اجتماعی، آموزش مجازی، افزایش خشونت خانوادگی، کمبود فرصت‌های بازی و سرگرمی و از طرفی عادت به بازی‌های رایانه‌ای، مشکلات هیجانی و رفتاری دوران کرونا، ترس و استرس (فگرت<sup>۲</sup> و همکاران، ۲۰۲۰) باعث شده که مشکلات جسمانی و روانشناختی در دوران پساکرونا حالت صعودی به خود بگیرد (باقری شیخانگش و فتحی‌آشتیانی، ۱۴۰۱). در نهایت اینکه نتایج پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان ابتدایی بدترین عملکرد را در زمینه شایستگی‌های اجتماعی - فرهنگی داشته‌اند که با نتایج پژوهش احمدیان و همکاران (۱۴۰۱)؛ گرمارودی (۱۳۹۴)؛ اسماعیلی (۱۴۰۰) و برادی<sup>۳</sup> (۲۰۲۰) همخوانی دارد. مهمترین مقطع جهت آموزش و تقویت مهارت‌های اجتماعی و فرهنگی، مقطع ابتدایی است که باید مدرسه محیطی را جهت پرورش شایستگی‌های اجتماعی و مقدمه ورود به اجتماع را در دانش‌آموزان ایجاد کند. نقص در مهارت‌ها و صلاحیت‌های اجتماعی نقشی مهم در توسعه و ماندگاری بسیاری از اختلالات رفتاری و احساسی کودکان در آینده دارد (احمدیان، ۱۴۰۱). گرمارودی (۱۳۹۴) در پژوهش خود که به بررسی میزان مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان پرداخت، نشان داد که درصد محدودی از نمونه مورد مطالعه از سطح مناسب مهارت‌های اجتماعی برخوردار هستند (به نقل از احمدیان، ۱۴۰۲). متأسفانه در کشور ایران که کشوری فردگرا محسوب می‌شود، دانش‌آموزان در مسئولیت‌پذیری و کارهای مشارکتی عملکرد ضعیفی دارند و در بعد فرهنگی نیز دانش‌آموزان در دهه‌های اخیر دچار افت شده‌اند. بدیهی است که نمی‌توان بدون اعتنا به بعد فرهنگی (که در ایران ریشه اسلامی دارد) به دنبال ایجاد تغییراتی در ابعاد مختلف جامعه بود، چرا که هرگونه تغییر و تحولی در تمامی ابعاد جامعه اعم از اقتصادی، سیاسی و اجتماعی منوط به نوعی پذیرش فرهنگی، در جامعه می‌باشد (اسماعیلی، ۱۴۰۰). البته باید گفت که بعد اجتماعی و فرهنگی رابطه دوسویه دارند، اجتماعی نبودن سبب معضل فرهنگی می‌شود و قبول نداشتن فرهنگ نیز سبب امتناع از حضور فعال در جامعه را در پی دارد.

<sup>1</sup>. Ezekiel Olusegun

<sup>2</sup>. Fegert

<sup>3</sup>. Brady

باتوجه به عدم شفافیت و نبود دستورالعمل در مورد واحد شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی، ارائه مدل‌های بیشتر توسط پژوهشگران، تدوین چهارچوب دقیق و شفاف برای شایستگی‌های عمومی دانش‌آموزان ابتدایی توسط وزارت آموزش و پرورش، برگزاری دوره‌های توجیهی برای مدیران و آموزگاران، آگاه‌سازی والدین و دانش‌آموزان در مورد اهداف و انتظارات این واحد درسی لازم است. با توجه به نتایج پژوهش مبنی بر عملکرد ضعیف دانش‌آموزان در شایستگی‌های اجتماعی، ایجاد فضای همراه با اعتماد و احترام متقابل در کلاس‌های درس به منظور مشارکت و گفتمان دانش‌آموزان و ارائه دیدگاه‌ها و نظرات خود و گرفتن بازخورد مناسب؛ ایجاد فضای مشارکتی در سطح مدرسه؛ دادن مسئولیت به دانش‌آموزان در خانه و مدرسه؛ استفاده از روش‌های تدریس مانند روش تدریس ایفای نقش و حل مسأله گروهی لازم به نظر می‌رسد. لازم به ذکر است که شایستگی‌های معنوی دانش‌آموزان ابتدایی در سطح مطلوبی است اما باتوجه به اینکه با افزایش سن این نوع شایستگی کاهش می‌یابد، بنابراین در مقاطع راهنمایی و دبیرستان باید بیشتر به شایستگی‌های معنوی دانش‌آموزان پرداخته شود. متمرکز بودن نظام آموزشی ایران و ارائه محتوای درسی یکسان به دانش‌آموزان در تمامی مقاطع تحصیلی سبب محدود شدن آموزش و یادگیری به مدرسه شده است؛ بنابراین با حرکت به سمت تمرکززدایی و با دادن اختیارات بیشتر به معلمان و دانش‌آموزان باید شایستگی‌های یادگیری و یادگیری مادام‌العمر را در دانش‌آموزان ایجاد کنیم. همچنین لازم است با ارائه برنامه‌های مؤثر و کارآمد دانش‌آموزان را به رعایت بهداشت، تغذیه مناسب، استراحت و خواب منظم، مقابله با استرس، اضطراب و سایر بیماری‌های روانی، کارآمدی و تقویت مهارت‌های مؤثر مجهز کنیم.

### منابع

- ابطحی معصومه السادات؛ فتحلی بیگی، پروانه و سلمانی کله، سمیه (۱۴۰۲). بررسی مؤلفه‌های فرهنگی تأثیرگذار بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان. *رویکردهای پژوهشی در علوم اجتماعی*، ۹(۳۳)، ۱۶-۲۳.
- ابوالقاسمی، عباس؛ رضایی جمالویی، حسن نریمانی، محمد و زاهدبلان، عادل (۱۳۹۰). مقایسه شایستگی اجتماعی و مولفه‌های آن در دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری و دانش‌آموزان دارای پیشرفت تحصیلی پایین، متوسط و بالا. *ناتوانی‌های یادگیری*، ۱۱(۱)، ۶-۲۳.
- احراری، غفور (۱۳۹۷). تأثیر برنامه تلفیقی یادگیری اجتماعی-هیجانی بر شایستگی دانش‌آموزان. رساله دکترا رشته روانشناسی تربیتی، دانشگاه شهید مدنی، تبریز.
- احمدپوری، فاطمه و متقی، مینو (۱۳۹۹). بررسی رابطه ویژگی‌های دموگرافیک با سلامت معنوی در دانش‌آموزان نوجوان. *نشریه پژوهش پرستاری ایران*، ۱۵(۱)، ۸-۱.
- احمدی زمانی، زهرا؛ گودرزی، اکرم و دیالمه نیکو (۱۳۹۸). مرور سیستماتیک عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان با تأکید بر نقش مدرسه. *نشریه علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*، ۷(۱۳)، ۲۳-۵۷.
- احمدی مهدیه؛ محمدخان کرمانشاهی، سیما؛ غلامی و فشارکی، محمد (۱۴۰۰). تأثیر برنامه ارتقا سلامت دانش‌آموزان دختر پایه سوم ابتدایی بر سبک زندگی آنان: یک مطالعه نیمه تجربی. *مجله پرستاری کودکان*، ۸(۱)، ۶۵-۷۵.
- احمدیان، مینا؛ ملکی، حسن؛ اسکندری، حسین؛ موسی‌پور، نعمت‌الله و صادقی، علیرضا (۱۴۰۱). شناسایی و تبیین مشکلات ارتباط میان-فردی و اجتماعی دانش‌آموزان دوره دوم ابتدایی شهر تهران از دیدگاه معلمان. *فصلنامه علمی - پژوهشی تعلیم و تربیت*، ۳۸(۱)، ۹-۲۶.
- اسدزندی، مینو و سیدکلال، علی (۱۴۰۲). ارائه الگوی آموزشی تربیت معنوی مبتنی بر نظریه قلب سلیم. *مجله سلامت معنوی*، ۲(۱)، ۱۷-۲۸.
- اسماعیلی ماهانی، حانیه؛ مطهری‌نژاد، حسین و لسانی، مهدی (۱۳۹۵). شایستگی‌های عمومی مورد نیاز برای موفقیت دانشجویان در زندگی علمی و حرفه‌ای. *مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی*، ۶(۱۵)، ۱۶۷-۱۹۷.

- اسماعیلی، محبوبه؛ کاوسی، اسماعیل و قیومی، عباسعلی (۱۴۰۰). بررسی رابطه فعالیت‌های فرهنگی مدارس و تربیت فرهنگی دانش‌آموزان در آموزش و پرورش منطقه ۵ شهر تهران. پژوهش‌های جامعه‌شناسی، ۱۵(۳)، ۹۵-۱۱۱.
- باقری شیخانگش، فرزین و فتحی‌آشتیانی، علی. (۱۴۰۱). پیامدهای روانی-اجتماعی دوران پساکروناویروس ۲۰۱۹ (کووید-۱۹) مطالعه مروری نظام‌مند. فصل‌نامه پژوهش‌های کاربردی روانشناختی، ۱۳(۳)، ۵۳-۷۲.
- پاشایی، محمدرضا. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی براساس ساحت‌های تربیت سیاسی و اجتماعی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۲۲(۸)، ۲۰۳-۲۲۹.
- تمدنی جهرمی، مریم؛ ذوالفقاری، رشید و کلانتری، مهدی (۱۳۹۷). ارائه مدلی به منظور نهادینه کردن آموزش و پرورش معنوی در مدارس ابتدایی. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۲(ویژه‌نامه)، ۷۹۹-۸۱۷.
- جوکار، مژگان؛ کاوی، اسماعیل؛ فرامزبان، زهره؛ سیفی‌زهره و بذرافشان، محمدرفع (۱۳۹۸). بررسی نگرش به معنویت و مراقبت معنوی در بین پرستاران و دانشجویان پرستاری. مجله پرستاری و مامایی، ۱۷(۲)، ۱۲۰-۱۳۰.
- حسینی، محمد (۱۳۹۵). راهنمای اجرای ارزشیابی کیفی توصیفی در کلاس درس (ویراست چهارم). تهران: عابد.
- رضایی، منیره (۱۳۹۸). شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان: گذشته، حال، آینده. فصلنامه علمی - پژوهشی تعلیم و تربیت، ۳۵(۲)، ۱۲۹-۱۵۰.
- رضوی نوا، سیداحمد (۱۴۰۲). بررسی عوامل موثر بر ارتقا سلامت روان دانش‌آموزان مقطع ابتدایی. مجله پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، ۶(۶۰)، ۱۳۵-۱۴۲.
- رضوی، سید منصور؛ افتخارادیلی، حسن؛ مجلسی، فرشته و حاتمی، حسین (۱۳۹۴). کتاب جامع بهداشت عمومی (ویراست سوم). تهران: انتشارات ارجمند.
- زارع، پریسا؛ شجاعی‌فرد، علی؛ اوجاقی، ناهید و محمودی سیروس. (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی برنامه درسی دوره ابتدایی از تولید تا مصرف. پژوهش در آموزش ابتدایی، ۵(۹)، ۱-۱۶.
- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی (۱۴۰۰). راهنمای معلم در ارزشیابی توصیفی. تهران: دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری، نشر افست.
- سلمان؛ حسینی‌خواه، علی؛ عباسی، عفت و موسی‌پور، نعمت‌الله. (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی وضعیت آموزش و برنامه درسی دوره پیش از دبستان ایران. مطالعات پیش دبستان و دبستان، ۲(۶)، ۱-۳۱.
- شریفی، علیرضا (۱۳۹۵). بررسی وضعیت برنامه‌ریزی درسی در سیستم آموزش و پرورش ابتدایی ایران. فصلنامه علمی - پژوهشی تعلیم و تربیت، ۳۰(۳)، ۷۳-۹۲.
- عظیمی، محمد و اقبالی، علی (۱۳۹۹). تحلیل محتوای مولفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت کتب دوره دوم ابتدایی بر اساس مفروضه‌های سلامت با تأکید بر آموزش. مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، ۱۸(۱)، ۹۳-۱۱۰.
- عقیلی، سیدرمضان؛ علم‌الهدی، جمیله و فتحی‌اجارگاه، کوروش (۱۳۹۷). طراحی الگوی برنامه‌درسی تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی نظام آموزشی ایران. تدریس پژوهی، ۶(۴)، ۱-۲۳.
- عینی، اکرم (۱۳۹۸). مهارت‌های یادگیری قرن بیست و یکم. رشد آموزش فنی و حرفه‌ای و کاردانش، ۴(۲)، ۱۵-۱۲.
- فرهادی، نوازالله و گرامی طیبی، زهرا (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی متوسطه اول بر پایه ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول بنیادین. علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۹(۱۶)، ۱۵۱-۱۷۷.
- کبیری، مسعود؛ قاضی طباطبایی، محمود و بازرگان، عباس. (۱۳۹۶). تعیین شایستگی‌های پایه مورد انتظار از دانش‌آموزان پایه هشتم در علوم تجربی و مقایسه آن‌ها با تأکیدات برنامه درسی علوم ایران. مطالعات برنامه‌درسی، ۱۲(۴۴)، ۱۰۹-۱۴۰.
- کردلو، عطیه؛ قلی‌قورچیان، نادر؛ محمدخانی، کامران و جمالی‌اختر (۱۴۰۱). ارائه مدلی برای پرورش زیباشناختی دانش‌آموزان در مقطع ابتدایی. سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت، ۶(۴)، ۱۳۸-۱۴۸.

- مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰). تهران، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.
- مطهری نژاد، حسین؛ قورچیان، نادعلی؛ جعفری، پروش و یعقوبی، محمود (۱۳۹۱). هدف‌های آموزش مهندسی. نشریه علمی پژوهشی فناوری آموزش، ۶(۷)، ۲۶۷-۲۷۶.
- ملکی، حسن (۱۳۹۷). برنامه‌ریزی درسی. تهران: انتشارات پیام اندیشه.
- موسوی‌ندوشن، فاطمه‌سادات؛ نیلی‌احمدآبادی، محمدرضا و نیستانی، محمدرضا. (۱۴۰۱). کاوش پدیدارشناختی بر شایستگی‌های پایه آموزگاران برای تحقق ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی. جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۳(۴)، ۲۹-۴۸.
- وفایی، رضا؛ فضل‌الهی قمشی، سیف‌اله و طالعی‌فرد، احمد (۱۳۹۶). بررسی میزان توجه به ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۲(۲)، ۱۵۴-۱۳۱.
- یوسفی، محمد؛ شیعه، اسماعیل؛ خطیبی، محمدرضا و سعیدی رضوانی، نوید. (۱۳۹۸). شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های شهر یادگیرنده با تأکید بر یادگیری مادام‌العمر. نوآوری‌های آموزشی، ۱۸(۳)، ۱۰۵-۱۲۶.
- Aggad, R., Hennink, M., & McNabb, S. J. N. (2021). School staff perceptions of mental health among elementary students: A qualitative study in the kingdom of Saudi Arabia. *International Journal of School & Educational Psycholog*, 10(4), 36-54.
- Anderson, D. (2014). Character Education: Who is Responsible? *Journal of Instructional Psychology*, 27(3): 139- 159.
- Berkowitz, M. W. & Bier, M. C. (2015). Research-based character education. *Annals of the American Academy of Political and social Science*, 591, 72-85.
- Chiang, T. H., & Trezise, D. (2021). How teacher competence functions as an institutionalized discourse in the epoch of globalization, *Cambridge Journal of Education*, 51(1), 105-125.
- Ching, L. M., Jiar, Y. K., & Jaffri, H. (2015). Assessing Mental Health Status among Primary School Children. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 2(3), 228-241.
- Ezekiel Olusegun, B. (2020). Influence of Health and Healthy Lifestyle on Education Students' Academic Achievement in Biology in Nigeria. *Universal Journal Educational Research*, 5(6), 1600-1605.
- Fadel, C., & Bialik, M. (2016). *Skills for the 21st Century: What Should Students Learn?* Boston, MA: Center for Curriculum Redesign.
- Fegert, J. M., Vitiello, B., Plener, P. L., & Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: a narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality. *Child and adolescent psychiatry and mental health*, 14, 1-11.
- Felner, R. D., Lease, A. M., & Philips, R. C. (1990). Social Competence and the Language of Adequacy as a Subject Matter for Psychology: A Quadripartite Trielvel Frmework. In T.P.Gullotta. G. R. Adams, & R Montemayor (Eds), *the Deveolopment of Social Competence* (pp. 254-264).
- Hanstedt, P. (2018). *Creating Wicked Students: Designing Courses for a Complex World*, Published by Stylus Publishing, LLC.
- Hair, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M. & Sarstedt, M (2017). *.A primer on partial least squares structural equations modeling (PLS-SEM)*. 2nd Edition, Sage Publications Inc., Thousand Oaks, CA.
- Lipnevich, A. A., Preckel, F. & Roberts, R. D. (2016). *Psychosocial Skills and School Systems in the 21st Century: Theory, Research, and Practice*, Springer International Publishing.

- Michaelson, V., Brooks, F., Jirasek, I., Inchley, J., Whitehead, R., King, N., Walsh, S., Davison, C. M., Mazur, J., & Pickett, W. (2016) Developmental patterns of adolescent spiritual health in six countries. *SSM-Population Health*, 2, 294-303.
- National Research Council (2012). *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century*. Committee on Defining Deeper Learning and 21st Century Skills, In J.W. Pellegrino & M. L. Hilton, (Eds). Board on Testing and Assessment and Board on Science Education, Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: The National Academies Press.
- Pagliaro, M. M. (2011). *Educator or bully? Managing the 21st century classroom*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Park, J. E., & Park, K. (2017). *Parks textbook of Preventive and Social Medicine* (23th Ed). India: Bhanot Publishers.
- Partnership for 21st Century Learning (2016). *Building Your Roadmap to 21st Century Learning Environments*, Retrieved [14 Sept. 2016] from: [www.roadmap21.org](http://www.roadmap21.org).
- Pepper, D. (2011). Assessing key competences across the curriculum—and Europe. *European Journal of Education*, 46(3), 335-353.
- Rahayu, S., Ulfatin, N., Wiyono, B. B., Imron, A., & Wajdi, M. B. N. (2018). The professional competency teachers mediate the influence of teacher innovation and emotional intelligence on school security, *Journal of Social Studies Education Research*, 9(2), 210-227.
- Redjeki, H., & Sukirman, S. (2021). Education and training technology increases teacher competence, *Journal of Physics: Conference Series*, 1823 (1), 1- 7.
- UNESCO (2014). *Learning to Live Together: Education Policies and Realities in the Asia-Pacific*, Asia and Pacific Regional Bureau for Education, Bangkok Office, and Retrieved [5 April 2017] from: [unesdoc.unesco.org/images/0022/002272/227208E.pdf](http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002272/227208E.pdf).
- UNESCO (2015). *Rethinking Education: Towards a global common good?* 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France.
- UNESCO (2016). *Happy Schools: A Framework for Learner Well-being in the Asia Pacific*, Bangkok Office, and Retrieved [19 Nov. 2017] from: [unesdoc.unesco.org/images/0024/002441/244140e.pdf](http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002441/244140e.pdf).
- UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2015). *Guidelines for Building Learning Cities*. Hamburg, Germany.
- Uwe, F. (2017). *An Introduction to Qualitative Research Fifth Edition*. F. U. B, Germany: Publisher SAGE Publications Ltd.
- Yang, J., & Yorozu, R. (2015). *Building a Learning Society in Japan, the Republic of Korea and Singapore*. UIL Publication Series on Lifelong Learning Policies and Strategies: No. 2. UNESCO Institute for Lifelong Learning. Feldbrunnenstrasse 58, 20148 Hamburg, Germany.

| ردیف | سوالات                                                                                    | همیشه | اغلب | معمولاً | گاهی | هرگز |
|------|-------------------------------------------------------------------------------------------|-------|------|---------|------|------|
| ۱    | داری احساسات و عواطف بالایی در امور دوستی و کارگروهی هستند.                               |       |      |         |      |      |
| ۲    | به بزرگ‌ترها و دوستانش احترام می‌گذارند و خوش اخلاق هستند.                                |       |      |         |      |      |
| ۳    | از صفات ایثار و از خودگذشتگی برای گروه برخوردار هستند.                                    |       |      |         |      |      |
| ۴    | پیشنهاد و نظرات خودشان را ارائه می‌دهند و به پیشنهادات و به نظرات دیگران نیز گوش می‌دهند. |       |      |         |      |      |
| ۵    | نسبت به رعایت ارزش‌های ملی و مذهبی حساس هستند.                                            |       |      |         |      |      |
| ۶    | در کتابخانه‌ها و دیگر مراکز یادگیری عضویت فعال دارند.                                     |       |      |         |      |      |
| ۷    | حضور فعالی در مراسمات مذهبی دارند.                                                        |       |      |         |      |      |
| ۸    | در انجام فرائض دینی فعال هستند.                                                           |       |      |         |      |      |
| ۹    | با اصول بهداشتی در خانه، مدرسه و جامعه آشنایی دارند و آن را رعایت می‌کنند.                |       |      |         |      |      |
| ۱۰   | سبک زندگی سالمی را برای خود اتخاذ کرده‌اند.                                               |       |      |         |      |      |
| ۱۱   | برای خواب، تغذیه، استراحت و تحرک بدنی اهمیت زیادی قائل هستند.                             |       |      |         |      |      |
| ۱۲   | در فعالیت‌های پژوهشی شرکت دارند و اطلاعات خود را بروز می‌کنند.                            |       |      |         |      |      |
| ۱۳   | با حقوق و وظایف خود در برابر خود- خدا- خلقت و خلق آشنایی دارند.                           |       |      |         |      |      |
| ۱۴   | از روحیه کنجکاوی و پرسش‌گری برخوردارند.                                                   |       |      |         |      |      |
| ۱۵   | تجسم، تخیل، خلاقیت و نوآوری در انجام فعالیت‌هایشان مشهود است.                             |       |      |         |      |      |
| ۱۶   | خلاقیت بالایی در امور مدرسه دارند.                                                        |       |      |         |      |      |
| ۱۷   | دارای استعداد هنری و موسیقایی بالایی هستند.                                               |       |      |         |      |      |
| ۱۸   | منافع گروه را بر منافع خود ترجیح می‌دهند.                                                 |       |      |         |      |      |
| ۱۹   | روابط اجتماعی بالایی دارند و آداب معاشرت را رعایت می‌کنند.                                |       |      |         |      |      |
| ۲۰   | نقش خودشان را در کارهای گروهی به درستی ایفا می‌کنند.                                      |       |      |         |      |      |
| ۲۱   | یک موضوع را از جنبه‌های مختلفی ارزیابی می‌کنند.                                           |       |      |         |      |      |
| ۲۲   | در هر مکانی و زمانی (غیر از مدرسه) تمایل به یادگیری دارند.                                |       |      |         |      |      |
| ۲۳   | قادر به کنترل احساسات، هیجانات، استرس و اضطراب خود هستند.                                 |       |      |         |      |      |
| ۲۴   | از مهارت‌های ارتباطی مؤثری برخوردارند و خودکارآمد هستند.                                  |       |      |         |      |      |
| ۲۵   | توانایی تفکر و تأمل در مورد اتفاقات شگرف را دارند و برای آن فرضیه می‌سازند.               |       |      |         |      |      |
| ۲۶   | در همه حیطه‌ها، مسئولیت‌پذیری بالایی از خود نشان می‌دهند.                                 |       |      |         |      |      |

